

terre váraoztak. A megilletődött író félénk rajongással tekintett a színésznőre. S most, e hajdani jelenetre emlékezve egyszerűen hangot, módszert vált, szépiróként idézi a múltat:

„Hány év telt el? Mert minden, ami benne van ebben a könyvben, akkor kezdődött. Jövünk le a Blaha Lujza téri Nemzetiben a dramaturgiáról, Osvát Bélával, kint vakító napsütés, a színpad mögötti rácsaknában a lift éppen a földszintre ér. A kiskapun bevetül a fény. És ebben a fényben megjelenik Edit. Osvát bemutat. — Ismerkedjenek meg, ez a fiatal író most írja első darabját magának... — Kezet fogunk. — Igazán? — Közel áll hozzám, érzem a belőle áradó tüzet. Perzsel a közelsége, annyira nő, mégis milyen szerény. Cseppe sem hivalkodó. Szép, karcsú, és csinos. Zárkózott, mégis nyílt. És nagyon finom, elegáns. Egzotikus hercegnő, elérhetetlen. — Nahát! Várom! — mondja kedves mosollyal.

Az a forró májusi nap hatvanháromban a Nemzeti kiskapujánál. Meg ahogy ülünk egymás mellett a Hungária asztalánál, miközben Koncz Zsuzsa elkészítette a fotót... Egy pillanat. De a pillanat mégis örök.”

Ki ne emlékeznék ilyen napfényben fürdő, viszszahozhatatlan, mégis örök pillanatra? Mi azonban csak dadogni tudunk róla. Az igazi író, amilyen Szakonyi Károly, azonban megragadja és a maga teljességében varázsolja elének, mint a beteljesedés lehetőségének jelképét. (*Stádium Kiadó, Budapest, 2016*)

RÓNAY LÁSZLÓ

PEREMVIDÉKEN

Bús, pesti nép

(*Tábori László: Pesti ember járműveken*)

A furcsa cím ellenére ez egy hasznos, időszerű kézikönyv. Benne (tíz fejezetben és kétszáz sűrű oldalon) arról próbál minket meggyőzni a szerző, hogy napjainkban enyhén szólva nehéz szeretni a pestieket. Teszi ezt csipetnyi humorral fűszerezve, és temérdek tapasztalattal. Mint írja, immár fél évszázad óta figyelni őket: utcán, üzletekben, járműveken. Ahol csak lehet.

„Ebben a könyvben — közli az előszó — megpróbáltuk feltárni a pesti ember jellemző vonásait, viselkedésének okait és következményeit. Azért a közjárműveken, mert ebből messzire menő következtetéseket lehet levonni a társadalom egészére is.” De vajon működik-e ez a munkamódszer ma is, amikor a pestiek egyre nagyobb része magánautókon utazik? Persze megfigyelni így is lehet. Csak nehezebb. Hadd sorolom most mégis néhány kétélyemet! Bosszantó apróságokat: rövid ujjú inget például azért hordok a zakóm alatt, mert az praktikusabb. A busz után pedig azért futok, mert megvár, ha

észrevesz a sofőr. (Ilyesmi Párizsban vagy New Yorkban persze szóba se jöhet.) Ami fontosabb: Pesten a fiatalok rendszerint felajánlják nekem a helyüket. Meg kell győzőm őket, hogy azért nem ülök le, mert utána felállnom — nehezebb.

Külföldi barátaim megfigyelése, hogy a gyerekekkel mindenki beszélget, kérdéseikre szívesen válaszolnak a pesti járműveken. Ők figyelmeztettek arra is, hogy nemcsak a nők, a pesti bérházak homlokzatai is milyen szépek, kecsesek. Mindeddig anyám figyelmeztetése nyomán (nézz a lábad elé!) észre se vettem ezeket az ékességeket. Van persze, amit magamtól is észreveszek. Például, hogy az Orwell által szellemesen „prolitápnak” nevezett képernyőn (szerzőnk szerint „képsugárzó kloakában”) milyen sok értelmes, okos műsört láthat az ember. Persze, ha tud válogatni a kínálatban: erre az egyetlen — állami — csatornához szokott múlt századbeli tévészó általában képtelen. Szerzőnk a vendéglátóiparban „zenének vélt zaj” ellen is szót emel. A hozzám látogató külföldiek panasza éppen ellenkezőleg az, hogy a világhírű magyar cigányzenét itt nálunk ma már alig-alig hallani. Nem érdemelnek említést az olyan festői apróságok, mint a határainkon (állítólag) ujjlenyomatokat vevő hivatalnokok. Ujjlenyomatot vesznek ma már többek között az Amerikai Egyesült Államokban is! A panaszok nagy részét már csak helyszíre miatt sem említtem. Budapestnek szerencsére vannak erényei is. Tábori László felsorolja fővárosunk kincseit és csodáit. Budapest páratlanul szép fekvését, fürdőit és uszodáit, műemlékeit, zenei életét, a múzeumokat. És a fájdalmas hiányokat: azt, hogy március 15-én egyre kevesebb a hajtókákon a kokárda, és hogy a fiatalok nem ismerik városuk (országuk) történetét. Mindez így igaz.

Údító olvasmány viszont a könyvet tarkító sok idézet. Az, hogy Krúdyt, Ortegát, Örkényt, Márait, Hamvas Bélát és József Attilát olvas itt csak úgy mellékesen, menet közben az ember. A (hiányzó) szeretetről szóló szép eszme-futtatásokkal pedig nehéz lenne nem egyetérteni. „Ó, én szeretem a bús pesti népet” — írta 1924-ben Kosztolányi. Végző soron — akarva-akaratlan — erre ébreszt rá minket Tábori László Budapest-könyve is. (*Napkút Kiadó, Budapest, 2007*)

Doncsev Toso, az író és történész

(*A hétköznapi erényekről*)

Doncsev Toso tanulmányáról nálam hozzáértőbbek, történészek és tudósok már úgyszólván mindent elmondtak. Amit mindehhez jómagam hozzáadhatok, nem több mint a pályatárs, az irodalmár néhány idekívánczó gondolata.

Foglaljuk össze, miről tudósít minket ez a félszáz oldalas eszme-futtatás. Mindenekelőtt egy kevesek által ismert tényről: arról, hogy a második világ-

háború során Németországgal szövetséges Bulgária zsidósága elkerülte a deportálást, életben maradt. Hogy ez miként volt lehetséges? „A hétköznapi erényekről” szóló magyar, bolgár és angol nyelvű esszé erre a kérdésre keresi a magyarázatot. Válaszában írónk felsorolja és röviden elemzi ezeket az okokat. Elsőnek a zsidóságnak az öt évszázados török hódoltság utáni bolgár társadalombeli, a többi európai országéhoz nem hasonlítható szerepét. A zsidóság kis népcsoport Bulgáriában, számuk nem éri el a lakosság egy százalékát. Ők is marginális szerepet töltenek be a társadalomban. Háromezer orvosból százötven, háromezer-hatszáz ügyvédből hetvenhét, sőt a mintegy nyolcvanezer kereskedőből is csak kétezer volt zsidó. Az ellenszenv így nem ellenük, hanem bolgár úgazdagok ellen irányult. Sorra veszi ezután a tragikus hősként jellemzett III. Borisz bolgár cár pozitív szerepét és az ortodox egyház kemény kiállását a zsidóság mellett. A bulgáriai zsidóság megmenekülésének igazi okát azonban szerzőnk alapvetően másban látja. Méghozzá abban, hogy a bolgár emberek többsége a vész-korszak idején kiállt a zsidóság mellett. Tehát egy „országos méretű szolidaritásban... a zsidóságot övező társadalmi rokonszenvenben.” A hangsúlyt így Doncsev a nép „karakterológiai jellemzésére” helyezi. Megállapítja, hogy „a bolgárok a holokauszt idején a keresztényi erényeket gyakorolták... egyszerűen csak normálisan, természetesen viselkedtek... ahogy ez ép erkölcsi érzékű, épelméjű, józanul gondolkodó és némi civil kurázsival rendelkező emberektől elvárható”. Mindez egyszerre csodálatraméltó és elgondolkodtató. A laikus óhatatlanul is felteszi a kérdést: mi lett volna a bulgáriai zsidóság sorsa egy — a szerencsére be nem következett — német megszállás esetén? Vagy ha az ország a háborús események tűzvonalához — a keleti front-hoz — akkori mértékkel mérve is közelebb esik?

A szerzőnek a bolgár néplélekről szóló eszmefuttatása mindenképpen a könyv legszebb, legoptimistább fejezetei közé tartozik. Jó hinnünk abban, hogy vannak valahol a világon „józan paraszti ésszel gondolkodó” emberek, akiket nem fog semmiféle nyomás és semmiféle propagandagépezet. Doncsev Toso, az író hisz az emberben. És teszi ezt egy olyan világban, amelyben — sok pályatársa — szemében — „sárkányfog-vetemény” az emberiség. (*Napkiút Kiadó, Budapest, 2016*)

✱

A napokban kaptam kézhez az Egyesült Államokbeli Silueta könyvkiadó spanyolnyelvű antológiáját, amelyben kéttucat jó nevű latin-amerikai író társaságában megjelent szerzőnknek magyarul a „Lajos bácsi gyümölcsöt mér” címen ismert kitűnő novellája is.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy Doncsev szépirodalmi munkásságát már évek óta figyelemmel kísérhetem. Joggal mondhatom tehát, hogy jó érzékkel figyelt fel novellisztikájára az amerikai irodalom. Ezek a történetek azonban — „A pej csikó halála” címűtől a „Lajos bácsi gyümölcsöt mér”-ig valamennyien az emberi gonoszságról szólnak. A kisemberek kiszolgáltatottságáról, az igazságtalanságról. Vagyis arról, hogy embertelen világban élünk. Ezen a pesszimizmuson, az íróember pesszimizmusán kellett a gondolkodónak felülemelkednie, hogy megírhasa a bolgárok jelenkori történetének ezt a hősie fejezetét. A „Hétköznapi erények”-kel kapcsolatban ez az én legfontosabb észrevételem. A legfontosabb. Mert másrészt számunkra, magyarok számára nehéz lenne nem egybevetni a Doncsev Toso által felvázolt bolgár állapotokkal a mi történelmünk tapasztalatait.

A tanulmányt kísérő jegyzetek anyaga erre bővegesen kínál lehetőségeket. Számokkal zsonglorködni azonban — hol, mikor és hány embertársunkat nyelték el a haláltáborok — érzésem szerint komolytalan, egyszerű öngazolás. Doncsev Toso nem hallgatja el, hogy Macedónia és Trákia 12 ezres zsidóságát a bolgár hatóságok segítségével még 1943-ban deportálták. Szembe kell néznünk magunkkal, de nem szabad belestüppednünk az önostorozás steril — passzív — állapotába sem. Tudjuk, szomszédainknál már 1942 és '43 között sok ezer áldozatot követelt a holokauszt, míg nálunk erre csak 1944 nyarán, az ország német megszállása után került sor. Az én emlékeimben a menekült lengyel gyerekek Balaton-parti iskolái és a galyatetői Nagyszálló francia katonatisztjei, osztálytársaim elhurcolásának borzalmával egyszerre vannak jelen. Valószínűleg ennek köszönhető, hogy sem a kollektív bűnösség, sem a kollektív ártatlanság mítoszában nem hiszek.

Ami a zsidóságot mentő magyarokat illeti, méltó emléket állít nekik a Zsinagóga és a XII. kerületi Apor Vilmos tér emlékfala. És ez a lista korántsem teljes. Nem szerepel rajta az e sorokat író nyolc (?) nyolcvanéves! kisfiú orvos-édesapja sem, aki vidéki szanatóriumokba menekítette az üldözötteket, és akit lebukása után nyomorékká vertek a Húség Házában — az Andrássy út 60-ban — a nyilasok. Elnézésüket kérem, hogy az ő nevével — dr. Ferdinandy György, OTI orvos — fejezem be eszmefuttatásomat. Erre bátorít, hogy írónk, Doncsev Toso is édesapja emlékének ajánlja „A hétköznapi erényekről” szóló iratát. „Annak — áll a könyve élén — aki toleranciára tanított.” A tolerancia. Még egy megszívlelendő tanácsa ennek a kitűnő munkának, amelynek számunkra, magyarok számára olyan sok fontos mondanivalója van.

Egy szenvedélybeteg szenvedéstörténete
(Málik Roland: *Báb. Egybegyűjtött versek; A fehér út. Egybegyűjtött próza*)

Ez a két koromfekete, egyenként háromszáz oldalas könyv fittyet hány irodalmi életünk valamennyi konvenciójára. Kezdve azon, hogy nincsen sem ára, sem elérhetősége. Tehát nem megvásárolható. Vonalas telefonon kérdezi meg egy hezitáló hang, hogy elküldheti-e. Ahhoz, aki rábólint, megérkezik a két súlyos csomag. Elsőbbségivel, és egy ugyancsak tétova levél kíséretében. A feladó Nyilas Attila, aki valamilyen okból Nyilas Richard néven rendezte sajtó alá ezt a két különös kötetet. A kísérő sorok megköszönik a címzett „Málik Roland könyveinek fogadására való készségét”. Feladó örülne, ha címzett írna erről az irodalmunkban tők ismeretlen szerzőről, de az se nagy baj — írja szerényen —, ha ezt nem teszi meg. Ember legyen a talpán, aki ilyen előzmények után úgy dönt, hogy nem olvassa el ezt a kétszer kétkilós küldeményt.

Először életrajzi adatok után kutattam. Az „egybegyűjtött versek” után lapul is egy, „a szerző életének fő színhelyei” címet viselő rövid biográfia. Megtudjuk, hogy Málik Roland 1976-ban született, Miskolcon tanult és dolgozott. 2008-ban, harminckét évesen menyasszonya, Mester Zsuzsa után Ecuadorba utazott (az ő adatai alapján állt össze ez az életrajz). Utolsó napjaiban Tamási Áront olvasott, majd 2011-ben a Csendes-óceánban lelte — korai — halálát.

*

Irodalmi pályafutásról Málik esetében aligha beszélhetünk. „Viszonylag késői indulása kurtította” — Nyilas Richard szavaival — „fénykora éveit”. Ez a „fénykor” néhány vidéki felolvasásra szorítkozott, kelet-magyarországi újságokban közölt publicisztikára. Kéziratban elfekvő blog-bejegyzésekre, két-három baráti beszélgetésre.

„Könnyű szeretni azt, aki jól ír” — mondja a kötet szerkesztője. „De mi van azokkal, akik gyengén, vagy egyáltalán nem írnak?” — „Bebizonyosodott számomra” — teszi hozzá maga Málik — „hogy az a jó, ami nem irodalom”. Két megdöbbentő ars poetica. Nyilas Richardtól megtudjuk azt is, hogy szerzőnk „az irodalom intézményeivel csak szőrmentén érintkezett”. Ráadásul, „az idő is kevés volt, hogy szakmai sikereket érjen el és szélesebb körben is ismertté váljon”. Mondjuk azt, hogy harminckét év „e kávéházi szegleten” nem is olyan kevés? A furcsa inkább csak az, hogy Málik verseit irodalmunk egyetlen mérvadó fóruma sem közölte. Sem a miskolci folyóiratok, sem egyetlen évkönyv vagy antológia.

De hát végül is milyen költő (és milyen prózaíró) Málik Roland? Prózakötetéhez Garaczi Lász-

ló írt fülszöveget. „A mágikus realizmus borsodi változata... vasból, alkoholból és melankóliából” — összegez ez a szép szöveg, amely a költőt „pokoljáró léleknek” nevezi. Az „egybegyűjtött versek” fülszövegében Kemény István embe-rünket „a legnagyobb magyar költők egyikének... baromi jónak” nevezi. „Írásai megannyi beszélgetés egy kocsmá előtti asztalnál, októberi nap-sütésben.” Így a fülszövegek.

*

A versekkel hamar végzek. Mind, az elsőtől az utolsóig az elvágyódásról szólnak. A menekülésről. „A szerzővel mostoha életkörülményei és elidegenedett világszemlélete írták ezeket a verseket” — mondták róla értetlenkedő, „szemüveges emberek”.

Dilettáns fecsegés? Nem egészen. Itt-ott mellebe vág egy-egy váratlan, ügyes fordulat. Minek nevezzem? Életidegen monológoknak? Segélykiáltásnak? „Alkohol fáján bimbajzó” aluljárószövegnek? Kiút nincsen. Fű, honvág, szerelem, Dél-Amerika? Minden reménytelen. Tamási Áron, Kosztolányi, Füst Milán? „Az alkohollal folytatott küzdelem szenvedéstörténete?” Talán. De Málik Roland alulmarad ebben a küzdelemben. „A romkocsmák kerthelyiséggé varázsolása” nem sikerül neki. Az egyik legjobb verset a Bruthália (ez egy folyóirat) Málik-émlékszámában találtam. Vak tyúk is talál szemet. Ami „A fehér út” egybegyűjtött prózáit illeti, a novellafélék nem érdektelenek. Kár, hogy csak kettőre futotta. „Az ivás” áll valahol a sorok között — „elhajlította idegrendszerem, ferdére szabta jellemem, kocsmákba küldött, alvajáróvá tett...” Őszinteségi roham. Hát igen. Prózát írni így nem lehet. „Milyen író hát Málik Roland?” — teszi fel a summázó kérdést Nyilas Richard. „Prózájának java ugyanazt a szellemi bátorságot, éleslátást, eredetiséget mutatja, mint költészete.” Hát ez így, ugye, túlzás. A szerkesztő és jó barát iránti megértésből mégis ideteszem. Így ér véget ez a szomorú pályafutás. Tragikusan. A Csendes-óceán habjaiban. De lehet-e másként, ha egy író semmibe veszi mestersége játékszabályait? Így még ez a (kábitószerektől való) hosszú meneküléstörténet sem lehet hiteles.

Befejezésül: szerettem volna valami elismerésfélét mondani. Nyilas Richard, a hú barát, megérdemelte volna. Kedves Attila! Sajnálom, hogy csak ennyire futotta. Köszönöm, hogy személyemben egy másik Latin-Amerikából érkezőnek is elküldted ezt a két komor kötetet. (*Míút-könyvek*, Miskolc, 2012; 2013)

FERDINANDY GYÖRGY